

מכירת עליות בשבת וצדקה במי שבירך

כתב המחבר באורח חיים (שו, ג) "מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה; או צרכי מת להביא לו ארון ותכריכין; ויכול לומר לחבירו שיחשיך כדי שיביא לו, ויכול לומר לו: לך למקום פלוני למחר, ואם לא מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני, לא מצאת במנה קח במאתים; ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, כלומר: שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו; וכן אם לקח ממנו בשמונה, לא יאמר תן לי עוד בשנים ואהיה חייב לך עשרה. הגה: ואם א"א לו א"כ יזכור לו סכום מקח, מותר בכל ענין, דהא צרכי מצוה הוא (הגמ"ר פ"ה). ויש אוסרים בכל ענין, וכן עיקר (ב"י בשם הר"ן ומרדכי פ' כירה והג"מ פ"א ופכ"ו)" עכ"ל. הנה מבואר דלכתחלה לא יזכיר סכום מקח, ויש מחלוקת אם מותר להזכיר סכום מקח לדבר מצוה, באופן שאי אפשר בלא להזכיר את סכום המקח.

ואף על פי כן מותר לפסוק צדקה בשבת, כמו שפסק המחבר באורח חיים (שו, ו) "חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה" עכ"ל. כי אין זה מקח וממכר.

ועל פי זה שמוותר לפסוק לצדקה כתב הרמ"א באורח חיים שו, ו "הגה: י"א דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שבירך, ונודר לצדקה או לחזן, דאסור בשבת לפסוק כמה יתן (א"ז); והמנהג להקל, דהא מותר לפסוק צדקה." עכ"ל ועל דברי הרמ"א כתב במשנה ברורה "ובענין הכרזת מצות בבהכ"נ יש אוסרין ויש מתירין דלא שייך מקח וממכר אלא בחפץ הנקנה ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידן". וכתב בפסקי תשובות, כוונתו לענין מכירת העליות ושאר דברים שבקדושה (פתיחת הארון, ושאר כיבודים) לכל המרבה במחיר, שדומה ממש למקח וממכר, זה נותן כך וזה מוסיף עליו, ומקח וממכר אסרו אפילו לדבר מצוה. וכבר דנו האחרונים בהרחבה בזה.

והנה אף שהמג"א (סקט"ו) בשם המהרש"ל מסיק שכל ירא שמים יזהר לנהוג כמנהג חסידי אסטרייך, שכל מה שמוציא מפיו יתן לצדקה, אפילו חבירו קנה המצוה, שאז הרי זה כקציצת דמים לצדקה, ואינו דומה למקח וממכר, [ובקרב קהילות הספרדים ישנם הנוהגים כן תמיד (גם במכירת העליות בימות החול), שכל אחד נותן את ההפרש שבין הצעת חבירו להצעתו שלו, אפילו הכיבוד לא נשאר אצלו.] מכל מקום לא נתפשט המנהג להחמיר כן, ומנהג ישראל תורה ואין לפקפק בזה כלל.

אלא שיש מקומות שנוהגין שלא להזכיר שם המטבע, אך אין מוזכר הנהגה זו בפוסקים, וכנראה שטעם הנוהגים כן הוא להכירא בעלמא, שמשנים סגנון הדיבור של מקח וממכר מימות החול. ובארחות רבינו (ח"א עמ' קל"ט) מביא מהנהגת הגר"י קנייבסקי זצ"ל שאף כשהיה צורך לדבר מאיזה פסיקת צדקה בו ביום, לא היה מזכיר בסכום את סוג המטבע אלא היה אומר כך וכך 'מוקצה'.

ולציון על כרטיס עם שם התורם את סכום התרומה על ידי הידוק סיכה משרדית, נתבאר בסימן שכ"ג אות ה' שגם בזה נוהגין היתר, ואין לפקפק.